

Mälestüslidsus Häniläsele ainuumatsõn mustrin

Häniläse luulõ om pildi sisse minek. Pildilidsust peetäski laembalt võrokiilse/lõunõestikiilse luulõ ütes tunnismärgis. Nii om Häniläsega ütest kandist peri Bernard Kangro luulõ kotsile üteld, et tuu algas egapääväelo kujotamisest, pildi luumisest. Kangro ainumb võrokiilne luulõtus “Äitsemine” algas nii: “*Kodunurmõl äitsvä rüü*”. Kolga Raimondi loomingu kotsile om kirändusuurja Kruusi Oskar täheldänü, et tel esines sakõst säändsit luulõtusi, miä algasõ latsõsilmi pildistüsega, a veese vällä mäantseki elotarga vastandamise vai järeldämiseni. Lätt ka Kangro “Äitsemine” edesi taad nitti piten: “*Nigu nukrushelinäl/ rinnun värisesi süü*”. Ka Adsoni luulõtusõ läte om sakõst pildiline: “*Pärlijõgi lumme matet/ magava nüüid eherüse/suikva suure’ halapuu*” (luulõtusõ “Poiskõnõ” algusvärsi). Säändsitsammu luulõtusi alguisi tulõ pallo ette ka Häniläsel. Võtami vai luulõtusõ “Saatus” edevärsi: “*Hingits petrolilambikõnõ lavva pääl,/ vanaimä iksõ takan sääll*”.

Häniläse luulõt kaetõn võimi kipõst jõuda ka mõistõ kaplinskilik pruukmiseni nii pildilidsust ku luuduslähküst arvõlõ võttõn.

*Palugavarrõ vana kõo man,
hummugunõ päiv pedäjäladvun,
angõrpisti oja veeren,
rüarägü laul püme`en niidu pääl,
suvinõ tuul kesvapäöllul,
kikkaseene mõtsa all,
kurõmarja hainamaa takan suun,
lämmi leeväahu õdagudsõn tarõn,
su helü mu kõrvun ja süüamen.”*
(lk 27)

Seod luulõtuski tunnõtõn saami arvo, et taa herätäs-ergastas mi meele nikagu lõhnatundmiseni vällä ja nii lõvvämigi hinnäst vägevä pildi haardõst ni hõlmast.

Häniläse luulõst kõlas vällä ka Eesti rahva ni kõiki liinastunu rahvide kurblianõ saatusõlugu. Üts värskempi ni kõnõtavimpi kujondit Häniläse luulõn om “külm kivitarõ”. Säält pilte luvvõn ehk mäletämise abiga tagasi minnen elostus kaotõt maa ni kodo: *Aknõkruudu pääl äitsi lumõlilli,/ katskidse suurõräti all jala külmeti./ Tuul küündläkuu hummugul olli ma kuvvõaastanõ,/ tuul pääväl viidi vana püimälehm liina müügile.* (lk 5)

Siinkotsil tasus jaka kiränduseuurja Velskri Mardi ärtundmist: “Häniläse eloluku kaien süvenesi viilkõrd taa tunnõ, et võrokiilse luulõvuu vallalõ pästmises om vajja ka tiitävät distantsi, mäaneski pagõndatust.” Jah, umalt maalt pagõsiva/ollu sunnit pagõma kõik seo luu algusjaon nimmat võro kirändüse klassigu...

Häniläse luulõ pildistäs Eesti rahva – ni vast kõiki patriarhaalsõ aospõhaga ütiskundõ – luu põnõva nuka ka naiskaetuskotta päält. Taa nättüs kõge inämb kogo alajaon “Süäme päält är”. Sääll kuulõmi, kuis sakõst mi kipõstunu imä ummi tütrit ello saatva: *Imä, sa hoiatit/ et ärgu ma kaegu miist: mehel ei olõ henge, mehel um õnnõ himu./ Elägu ma indä rõõmus/ ja olgu ma imä jaos.* Näemi, et liss tahtõlõ tüärt hoita om sääne saisukotus ka hindäkülläne (egoistlik). Önnõs võta-i tütar naid oppussõnnu kuulda ja teno toolõ löüd ka mehe henge (lk 33), kuki kaotas edimält tuu. A löüd vahtsõst ni hoit miist ja latsi ku taiva kingitüst (lk 36). Tütar ei jakka imä tiidmist, et õnn om naase jaos õnnõ ilosin rõivin (lk 34).

Seo teema kehotas sõski hiitmä imä-tütre suhtide „pildi pääle“ põhalikumbagi pilgu: miä iks om imä säändse elokaetusõ takan? „Süäme päält är...“ om ummamuudu järg luulõtuusijadalõ „Noorõlõ valgõ pääga imäle“. Taan noorõst naasõst kõnõlõvan tsüklin om juttu, et imä om latsõga tütrik, kinkaga umatsõ ei arvõsta ja kiä om sunnitu mehele minemä armastusõlda ni hindäst vanõmbalõ mehele. Luulõtuusijadan „Süäme päält är...“ omma külh kipõstunu imä oppussõna tütrele, a na olõ-i tingit nivõrd hindäküllätsusõst. Hoobis suurõst pettusõst armastusõn, meesten (armastus om millegiperäst purunõnu ja tütrik om sünnütänü ilma esäldä latsõ), umatsin (umatsõ tegeva liiga, mõista-i nuurt latsõga naist). Nainõ tund hinnäst säändsen saisun väega halvastõ – uma tütrele tahas tä parembat ello. Säänest kuuhkõlla nigu nättüs luulõtusõn „Palvõ“:

*Viiendäl pääväl olõmi mehega vahtsõlõ noorõs saanu,
mi ehitämi palgest maja suurõ mõtsa manu,
istutami tuu ümbre pihlõ ja tsireliid,
kõivõ, lõhmussid nink pähkmäpuid.
Ma saada mehe hummugu timä ilusat tüiid tegemä
ja jää süämen telle hääd päivä pallõma.
Ma võta uma mehe päält är kõik kurja sõna,
mis ma olõ elun ütelnü,
kingi telle pall'u tüitrid ja poigõ
nink meil um neide jaos armastust ja leibä.
(lk 51).*

Kokkovõtvalt kumõndas seost luust läbi hoobiski saandit kestnü halvaspandmine vallasimmi/latsõga tütrikke vasta, miä võimalda-es nalalt löüdä ei vahtsõt tõõlist armastust, meeleperäst tüiid ega ka umatiste toetavat mõistmist.

Häniläse luulõn lövvüs viil üts kõigile võrokõisile/lõunõeestlõisile süämelähküne sõnnom: luudus om pühä. Taad kinnitase esieranis luulõjao ”Tõsõ mu maailman I;II” ja ”Mõtli põladu velle pääle”. Kinnituses õnne üts ”pilt”, miä ütles kõik: *Püimäkuu õdak/ ma ei tapa kihulast/ tel või heng olla* (lk 61). Kõigile ”külmä kivitarõ” elänigele pakk ärtundmist luulõtus ”Acer platanoides I (vahtropuu)”: *Mitmalõ tarrõ ei paistvat su peräst päivä /ja mi maja vahtsõlõ plekist katussõlõ su ossa tegevät kurja.// Aga ma su ladva poolõ üles kaiõn säänest rõõmu tunnõ,/ ku ei olõssigi sällä takan külmä halli kivimajja,/ ei katskidsõ klaasiga uist ja pümmet pudsust trepikota/nink päivi, tuimõ ja tühje.*

Häniläse luulõ pakk ka palju säänest ernstenolikult ärselletämätüt, minkat ei tasuki sõnnuga ütlemisegä tsurki. Taa avastamine jäägu lugõja hindä ainulidses pühapääväpõllõ mõskmise ilos ni hääs.

Häniläse luulõ lugõmises ehk pildi sisse päsemises piät olõma aigu ni meelerahhu, elolõ perrämärkmise mõistmist. Pöörädse rutu päält Häniläse luulõt lukõn võiti atu, nigu olõs pilt teile päähä sadanu ja nüüd kõlgus kaalan õnnõ hallõ mõttõlda raam. Tasaligult võttõn avanõs võrokiilsele luulõlõ umanõ mälestüslidsus Häniläsele ainuumatsõn mustrin (pildivärven) ni meisterlikkudsõn.

Tiia Allas